

## ПРАЦЯ ЄВГЕНА ЗАГОРОВСЬКОГО З ІСТОРІЇ ГЕНУЕЗЬКИХ ФАКТОРІЙ У ПІВНІЧНОМУ ПРИЧОРНОМОР'І<sup>1</sup>

Стаття одеського науковця Євгена Загоровського (1885–1938)<sup>2</sup>, присвячена нарису історії італійських факторій на півдні України у XIII–XV ст., опублікована в цьому випуску «Сугдейського збірника», написана вченим у другій половині 1920-х років. Автор готував її для наукового збірника «Полуднева Україна», над яким працювала Комісія дослідження історії Полудневої України (наукова установа у складі Всеукраїнської академії наук, утворена з ініціативи Михайла Грушевського у 1925 р., хоча першого штатного співробітника отримала лише 1926 р.), діяла до 1929 р.<sup>3</sup> Власне сам підготовлений до друку науковий збірник було набрано у друкарні ВУАН 1930 р., проте цей видавничий проєкт так і не був реалізований, а саму книжку було знищено<sup>4</sup>. За збереженими документами з фонду ВУАН (ф. X, од. зб. 3998, арк. 6) можна довідатися про структуру збірника «Полуднева Україна», в якому стаття Євгена Загоровського містилася на сторінках 95–149<sup>5</sup>.

Задум одеського історика підготувати нарис наукового дослідження з історії італійської колонізації північного узбережжя Чорного моря XIII–XV ст. виник у середині 1920-х років: він став логічним продовженням розроблюваних Загоровським питань з історії російсько-італійських відносин та освоєння Південної України. Згадка про поглиблення «італійської» теми вивченням італійської колонізації Причорномор'я є в листі Є. Загоровського до Ф. Успенського від 8 квіт-

---

<sup>1</sup> Рукопис підготовлено до друку в рамках договору про наукову співпрацю між Національним заповідником «Софія Київська» і Національною бібліотекою України ім. В.І. Вернадського (№ 38/143 від 16.06.2021).

<sup>2</sup> Про нього див. статтю О. Музичка, опубліковану в цьому збірнику.

<sup>3</sup> Про неї див.: Швайба Н. *Комісія Полудневої України ВУАН (1926–1930 рр.)* // Наукові записки. Збірник праць молодих вчених та аспірантів. Том 12. Київ. 2006. С. 328–338.

<sup>4</sup> Докл. див.: Папакіна Т.П. *З історії втрачених видань Всеукраїнської академії наук: збірник «Полуднева Україна»* // Архіви України. № 6 (248). 2001. С. 24–32.

<sup>5</sup> Папакіна Т.П. *З історії втрачених...* С. 31.

ня 1925 р., його опублікував О. Музичко<sup>6</sup>. Відомості про поглиблення теми «колонізації» засвідчені і в листі Є. Загоровського до Д. Багалія (публікуємо нижче в додатку), в якому історик змальовує труднощі для наукових студій над «італійською темою», зокрема відсутність можливості в тодішніх умовах викладацького та наукового життя в Одесі працювати в архівних установах, насамперед італійських, саме неспромога такої праці змусила Є. Загоровського у своїй розвідці спиратися лише на опубліковані дослідження інших науковців.

Однак, незважаючи на обмежені можливості роботи, він дав доволі розлогий нарис появи італійських колоній на теренах півдня України, з акцентом на економічних обставинах цього явища, від появи їх перших поселень у XIII ст. до загибелі під ударами турків генуезької Кафи в 1475 р. Звісно, низку окреслених автором тез нині, з отриманням нових відомостей, вже переглянули науковці, проте публікація статті дасть змогу поновити призабуте ім'я у переліку вчених, які вивчали історію італійської колонізації Північного Причорномор'я.

Машинописний текст статті Загоровського зберігається у фонді ВУАН Інституту рукопису Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського (ф. X, од. зб. 4486). Машинопис містить численні правки двох типів: одні виконані чорним чорнилом, інші – олівцем. Ця обставина змушує розглядати документ як одну з редакторських правок рукопису статті ще до того, як вона була зверстана разом з іншими у друкарні ВУАН. Специфіка друкарського шрифту та відсутність латинських літер – причина того, що до машинопису від руки вписували латинські назви та імена, а також бібліографічні посилання латинкою. Оскільки вони виконані тим самим чорним чорнилом, припускаємо, що, найвірогідніше, ця правка виконана самим Загоровським. Щодо правок олівцем, то ми не можемо виключати як їх виконання самим автором, так і іншим редактором. Під час підготовки тексту статті до друку всі виконані правки й доповнення враховано. Водночас залишено авторську стилістику й особливості правопису 1920-х років, наприклад, у написанні таких слів, як «плян», «експльоатація», «Генуя», «Сольдая» тощо. Виняток і відхід від стилістики зроблено лише для написання назв народів – не з великої літери, як у машинописі, а з малої; також було знято авторські підкреслення прізвищ авторів, зокрема й під час оформлення посилань. Щодо посилань, то назви праць тут Загоровський наводить у скороченому вигляді: зазвичай зазначено прізвище, скорочена назва статті чи книжки, рік видання і номери сторінок, на які він покликається. Усі посилання в машинописі посторінкові, нумерація починається заново на кожній сторінці. Особливості формату нашого видання змушують дещо змінити оформлення бібліографічного апарату Загоровського, зокре-

<sup>6</sup> Музичко О. *Нові архівні джерела про діяльність одеських істориків Є.О. Загоровського і М.Є. Слабченка у 1920-ті рр.: зміст та джерелознавчий потенціал* // Вісник Одеського історико-краєзнавчого музею. № 6. 2008. С. 80–88.

ма нумерацію посилань у публікації на суцільну, а форму «с.с.» для позначення кількох сторінок всюди замінити на «с.». Сам текст посилання подано у тій формі, що міститься в рукописі, проте, якщо назву видання вжито вперше, далі її подано повною назвою, відповідно до затверджених у «Сугдейському збірнику» правил оформлення. Цю редакторську частину, як і інші редакторські правки, оформлено курсивом. Доповнені частини скорочених слів у машинописному тексті подано у квадратних дужках, причому розкриті навіть часто вживані скорочення у формі «р.», «ст.». Річ у тім, що в машинописному варіанті статті Загоровський вживав і скорочені форми подібного написання, і повні. З метою уніфікації такі скорочення вирішено все ж розкрити. Дрібні орфографічні та граматичні помилки виправлено в тексті без застережень, більші, які можуть змінити значення тексту, виправлені – у квадратних дужках курсивом із відповідною редакторською приміткою-посиланням.

### Додаток

#### Лист Є. Загоровського до Д. Багалія (Одеса – Харків, 8 липня 1929 р.)<sup>7</sup>

8 июля [1929 р.]

Глубокоуважаемый Дмитрий Иванович!

Позволяю себе, воспользовавшись благоприятным случаем (поездка в Харьков моего младшего брата<sup>8</sup>, зоолога по специальности), поднести Вам, нашему общепризнанному вождю в деле изучения истории Новороссийского края, моих два прежних небольших очерка, посвященных отдельным вопросам этой истории. К сожалению, все мои другие работы, кроме препровожденного Вам весной «Очерка

---

<sup>7</sup> Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського, ф. І, од. зб. 45766, арк. 1–2 зв., оригінал. Виконаний чорним чорнилом на подвійному аркуші в лінійку. На першій сторінці вгорі, окрім зазначення синім чорнилом номера аркуша (номер наступного, другого аркуша, виконаний таким самим чорнилом), міститься також помітка олівцем “439”. До фондів документ надійшов у складі архіву Д. Багалія. Рік написання листа визначено на підставі того факту, що брат Є. Загоровського Микола, який саме їхав до Харкова, міг здійснити таку поїздку в рамках підготовки другого з'їзду Всеукраїнської наукової асоціації сходознавства як член її Одеської філії; сам з'їзд відбувся у Харкові в листопаді 1929 р.

<sup>8</sup> *Мовиться про* Загоровського, Миколу Олександровича (1893–1924) – гідробіолога, лімнолог, докл. про нього див.: Віннікова М.А. *Загоровський Микола Олександрович. Гідробіолог, лімнолог* // Професори Одеського (Новоросійсько-го) університету. Біографічний словник. Т. 2. А–І. Одеса, 2005. С. 541–454.

истории Северного Причерноморья»<sup>9</sup>, как напечатанные в малом количестве экземпляров, уже разошлись по рукам, что, к крайнему моему сожалению, лишает меня приятной возможности представить их на Ваш суд. Условия профессорского бытия в Одессе, к сожалению, не вполне благоприятствуют научным занятиям. Что касается в частности моих дальнейших работ, то здесь встречается препятствие в самом характере таковых, так как дальнейшая разработка той темы, которую я себе наметил – история русско-итальянских отношений (предварительный общий очерк мною был напечатан в 1919 г. в Записках нашего Общества истории и древностей<sup>10</sup>) требует знакомства с центральными, прежде всего итальянскими, архивами. А последнее представляется для меня пока только желанной, но трудноосуществимой мечтой. Пока же, быть может, мне удастся поработать на «новороссийские» темы в здешних архивах, которые должны зажечь новую жизнь благодаря Вашим авторитетным указаниям. К сожалению, для научных занятий остается не слишком много времени вследствие необходимости уделять много и времени, и труда на собирание того «*existens-minimum*», который доступен большинству одесских профессоров, в том числе и мне. Кроме вознаграждения (весьма неаккуратно выплачиваемого) за чтение разнообразных курсов русской истории (в том числе и специального курса по истории Новороссии), я получаю академическое обеспечение по первой категории. Последнее обстоятельство служит предметом немало удивления многих из моих старших товарищей, на глазах у которых в 1916 году, по выдержании магистерского испытания, я был утвержден приват-доцентом Новороссийского университета, читал с тех пор непрерывно по поручению факультета обязательные курсы, а в 1920 году был почтен избранием факультетом и советом университета в штатные доценты. Простите, что пишу Вам о таких «мелочах профессорской жизни», но я привык уважать Вас не только по Вашим книжкам, как лучшего знатока истории Новороссии, которая и мне не чужда, но и на основании рассказов моего покойного отца, как представителя лучших русских университетских традиций.

Искренно уважающий Вас Е. Загоровский.

<sup>9</sup> *Мовиться про видання: Загоровський Е. Очерк истории Северного Причерноморья. Ч. 1. Одесса, 1922. 100 с.*

<sup>10</sup> *Мовиться про видання: Загоровський Е. Отношения России и Италии в XIX веке // ЗООИД. Т. 33. 1919. С. 41–58.*